

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ В РОЗСЛІДУВАННІ СЕРІЙНИХ ВБИВСТВ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Сайнчин О. С., Барвенко В. К.

ВСТУП

Нами поставлено за мету дослідження проблем теорії та історії розвитку криміналістики в деяких країнах Європи, США та Англії, того, яким чином йде розвиток криміналістики за межами нашої держави, які в них виникають проблеми, головне, формування висновку про необхідність удосконалення та перебудови (або достатність) системи криміналістичних методів та експертних досліджень.

Проведене дослідження стосується виключно теорії та історії розбудови наукових пізнань у криміналістиці за межами нашої держави, виокремлення позитивних рис її сучасного розвитку та екстраполяції на умови розвитку нашої науки, яка слугує певним інструментарієм у розслідуванні злочинів та встановленні осіб, які їх вчинили.

Побудова правової держави в Україні покликана забезпечити верховенство закону, непорушність основних прав і свобод людини, охорону правомірних інтересів громадян. Таке положення повністю погоджується зі ст. 3 Загальної декларації прав людини, у якій говориться про те, що кожна людина має право на життя, волю й особисту недоторканість.

Нами запропоновано дискусію у середовищі науковців та практичних працівників, задіяних у розслідуванні злочинів, про можливу імплементацію сучасних досягнень наших колег-криміналістів за кордоном.

Основи правового статусу громадянина також закріплені в інших міжнародних актах і деклараціях. Суспільно-політичні процеси, що відбуваються в Україні, продовжують характеризуватися ростом соціальної напруженості. Одним з її проявів є значний ріст злочинності загалом і збільшення кількості тяжких злочинів проти особистості зокрема.

У другій частині дослідження нашу увагу привернули деякі історичні особи, які скоїли серійні вбивства в Україні та за кордоном, а також методики, які застосовувалися правоохоронцями для їх розкриття. Деякі злочинці, засуджені за серійні вбивства, виявилися для нас дуже цікавими.

1. Історичні та теоретичні аспекти розвитку криміналістики в Україні та за кордоном

У другій половині XIX століття, в період різкого загострення соціальних антагонізмів і швидкого зростання злочинності в країнах

Європи, зазначені процеси зумовили необхідність створення і виділення в самостійну дисципліну науку, яка служила би певним інструментарієм (зброєю) у протидії злочинності та розкритті скоєних злочинів.

Науку назвали криміналістикою (від лат. “criminalis” – «злочинний», «такий, що відноситься до злочину»), яку загалом визначили як прикладну юридичну науку, що досліджує закономірності готування, скоєння та розкриття злочинів, виникнення та існування їх слідів, збирання, дослідження, оцінювання та використання доказів, а також розробляє систему заснованих на пізнанні цих закономірностей спеціальних прийомів, методів і засобів, що застосовуються у ході попереднього розслідування для попередження, розкриття і розслідування злочинів, а також під час розгляду кримінальних справ у судах.

Засновником криміналістики як науки вважається австрійський судовий слідчий Ганс Гросс, який одним із перших заговорив увагу на речових доказах у розкритті злочинів, на використанні науково-технічних засобів і методів природничих наук для їх виявлення й дослідження. Написане ним «Керівництво для судових слідчих, чинів загальної та жандармської поліції» пізніше стало називатися «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» (1892 рік). Криміналісти Європи, Росії та України досі вважають цей підручник першим і основним, що дав відлік становленню криміналістики як наукової та практичної дисципліни.

Становлення криміналістики як наукової дисципліни в Європі, мабуть, розпочалося з цього періоду, але з 1248 року у Китаї відома книга «Си-уань-юй», де визначались медичні знання для встановлення розбіжностей між насильницьким утопленням та удушенням та встановлення особи за відбитками пальців^{1,2,3}.

У державах Західної Європи криміналістика виникла та вдосконалювалася перш за все як прикладна, технічна дисципліна, яка узагальнює діяльність поліції, яка не регламентована законом, що знайшло відображення в працях А. Бертильона, Е. Локара, Р.А. Рейсса. До числа перших країн Європи належать Німеччина й Австрія. Австрія, як уже було зазначено, є «колискою» криміналістики, оскільки після досліджень Г. Гросса ця особлива галузь наукового знання отримала подальший успішний розвиток у роботах Ф. Айхберга, Г. Когеля, А. Ліхема, В. Польцера, К. Вальхерена⁴.

Історію становлення й розвитку криміналістики в Німеччині можна розділити на такі три періоди: з моменту зародження і до закінчення Другої світової війни; роки одночасного існування Федеративної

¹ Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І. Криміналістика : підручник / за ред. П.Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Атіка, 2001. 544 с.

² Комаха В.О. Ганс Гросс – один із піонерів і «батько» світової криміналістики. *Юридичні записки*. 2014. № 1. С. 111–117.

³ Forensic Science History. URL: https://www.troopers.ny.gov/Crime_Laboratory_System/History/Forensic_Science_History.

⁴ Eichberg F. Anleitung zum Vergleichen von Fingerabdrucken. Wien, Manz. 1915. P. 79.

Республіки Німеччини і Німецької Демократичної Республіки; період після їх об'єднання.

Взагалі витоки криміналістики в Німеччині були закладені ще до робіт Г. Гросса, оскільки перші наукові праці німецькою мовою, присвячені організації поліцейської діяльності із розкриття злочинів, видавалися там і раніше. Прикладом цього можуть служити роботи К. А. Міттермайера, Г. Циммерманна, Л. фон Ягеманна та інших авторів першої половини XIX століття. Сучасні німецькі дослідники пов'язують цей процес із більш ранніми роботами з кримінального права, судової медицини, судової статистики і загальним розвитком наукового знання⁵.

Водночас найактивніше становлення криміналістики в Німеччині почалося лише в кінці XIX – на початку XX століття, тобто одночасно з таким же процесом в Австрії. Про це переконливо свідчать роботи Р. Хейнделя, Х. Яргензона, Ц. Лейбіга, Е. Локара, Г. Шнейкerta та інших авторів^{6,7}.

Великий внесок у криміналістику здійснили німецькі вчені й практики Німецької Демократичної Республіки. Відповідно до особливостей побудови правоохоронної системи НДР уже в перші роки її існування, виявлення та викриття осіб, які вчинили злочини, здійснювалися спеціальними комісіями, у складі яких були фахівці в галузі криміналістики, які здійснювали дослідження речових доказів. У 1952 році в НДР було створено Інститут криміналістичної (кримінальної) техніки, в обов'язок якого входило проведення криміналістичних експертиз. Крім цього, криміналістичні експертизи проводилися в 15 окружних науково-технічних відділах Управління народної поліції Німецької Демократичної Республіки та в секції криміналістики Берлінського державного університету імені Гумбольдта.

Разом із практичним аспектом зміцнення криміналістики в НДР активно розвивалися криміналістичні наукові знання. Вже у 1954 році Б. Гертг і Р. Шедліх підготували й видали «Підручник для криміналістів». У 1978 році за редакцією і за безпосередньої участі професора Є. Штельпера було видано підручник «Соціалістична криміналістика», а у 1983 році Х. Майер, К. Вольф і Ю. Чекалла опублікували «Підручник криміналістики для поліції», що складається

⁵ Jagemann H.F. Handbuch der gerichtlichen Untersuchungskunde. Frankfurt-a-Main: Verlag Rettembeil, 1838. 772 s.

⁶ Heindl R. System und Praxis der Daktyloskopie und der sonstigen technischen Methoden der Kriminalpolizei. Berlin und Leipzig, 1929. 655 s. URL: https://books.google.com.ua/books/about/System_und_Praxis_der_Daktyloskopie_und.html?id=iuBWAAAAYAAJ&redir_esc=y.

⁷ Kriminalistische Spurensicherung: Sammlung dienstlicher Anweisungen und sachverständiger Ratschläge für den Dienstgebrauch und für Polizeischulen, als Hrsg. Berlin, 1944. S. 45.

з таких трьох частин: криміналістика як наукова дисципліна; система комунікацій та інформації в органах поліції; класифікація злочинців^{8,9}.

Ціла низка корисних статей та інших наукових відомостей була опублікована в журналах «Форум криміналістики» і «Криміналістика і судові науки». У цьому сенсі відома робота видатного українського вченого (дисертація доктора юридичних наук) І.В. Постика з теми «Основні проблеми криміналістичної науки, розкриття і розслідування злочинів в східноєвропейських країнах», де досліджувалися проблеми криміналістики романо-германської групи країн Європи¹⁰.

Після об'єднання ФРН і НДР відбулися істотні зміни як у німецькій правоохоронній системі, так і в розвитку правознавства, в тому числі криміналістики. Зараз криміналістика залишається в Німеччині однією із загальнонавчаних наук, але оцінка її змісту й значення починає змінюватися.

Свідченням цього є окремі статті, що містять критичні відгуки про колишню систему викладання криміналістики, а також новий двотомний підручник криміналістики «Криміналістична компетенція», виданий за загальною редакцією Р.Р. Ягер. У підготовці підручника взяли участь понад 25 авторів, в тому числі відповідальні практичні працівники німецької поліції, фахівці в галузі криміналістичної техніки й такі відомі вчені, як професори А. Форкер, Р. Ніссе, З.-М. Ріхтер, Ю. Шток, В. Треншель¹¹.

Крім цього, в підручнику дається розгорнуте визначення криміналістики. На думку його авторів, «криміналістика – це наука про стратегію і методику розкриття злочинів і викриття злочинців за допомогою оперативних, тактичних і технічних способів боротьби зі злочинністю»¹². На наш погляд, це коротко й слабо науково, але для слухачів чітко й зрозуміло.

Таким чином, дійсно, нині в Німеччині криміналістика розглядається як важлива галузь наукового знання, досягнення якої мали б забезпечити ефективне попередження, розкриття та розслідування злочинів. Водночас зміст сучасної німецької криміналістики не має науково обґрунтованої системи, відмінності від кримінології та теорії оперативно-розшукової діяльності й чіткого певного об'єкта і предмета дослідження, про що свідчать останні наукові роботи, присвячені проблемам криміналістичного наукового знання. Закони розвитку науки рано чи пізно, але зажадають

⁸ Kobe f., Schurich F.-R. Die Kriminalistik in Deutschland. Hamburg, 1964. S. 79.

⁹ Майер Х., Вольф К., Чекалла Ю. Учебник криминалистики для полиции. ФРГ, 1983. 284 с.

¹⁰ Постика І.В. URL: <https://crimcongress.com/portretnaya/postika-igor-vladimirovich>.

¹¹ Kriminalistische Kompetenz. Chefredktion: Rolf Reiner Jaeger. Verlag: Schmidt-Romhild, Lubeck– Deutschland, 2000. ISBN 3-7950-2919-8 (BDK-ISBN 3-7950-2920-1).

¹² Clages H. Kriminalistik– Lehrbuch für Ausbildung und Praxis. Stuttgart, 1994. S. 251.

дослідження цих проблем, і одним з джерел їх вирішення може бути загальна теорія вітчизняної криміналістики¹³.

Крім цього, слід відзначити розвиток криміналістики у США, де сформована система розслідування злочинів, хоча й належить до загальної англо-саксонської системи кримінального судочинства, проте має багато особливостей, які складаються в системі органів, наділених правом попереднього слідства й дізнання щодо явних злочинів, а також у формі та змісті кримінально-процесуальної діяльності.

Органи розслідування, або, як їх називають у США, органи, що застосовують право, поділяються на такі дві групи: позбавлені права зобов'язувати свідків з'являтися за викликом і давати показання; наділені таким правом. До перших належать поліція і прокуратура, а до других – коронер, суддя, велике журі, а також відповідні урядові органи міністерств юстиції, фінансів, праці, охорони здоров'я, освіти й соціального забезпечення, сільського господарства, торгівлі, внутрішніх справ, сухопутних сил армії, військово-морського флоту, військово-повітряних сил, оборони, державного департаменту і поштового відомства.

Разом із різноманіттям самих правозастосовних органів кожен з них створює особливі слідчі структури. Наприклад, у Міністерстві юстиції США правом розслідування наділені Федеральне бюро розслідування (ФБР), Маршали США, Служба імміграції та натуралізації; в Міністерстві фінансів – Берегова охорона, Секретна служба, Бюро з наркотиків, Розвідка, Відділ податків на тютюнові та алкогольні вироби, Інспекція і Митна служба; в Міністерстві внутрішніх справ – Відділ безпеки, Служба нагляду, Бюро спорту і охорони дикої фауни, Бюро у справах індіанського населення.

У більшості органів поліції є добре оснащені пошуковими та дослідницькими приладами криміналістичні лабораторії, сучасні засоби зв'язку та інформації, прекрасний автотранспорт і спеціалізовані приміщення, тобто всі необхідні засоби та умови для ефективного використання досягнень природних і технічних наук в процесі попередження, розкриття та розслідування злочинів.

Не менш досконале техніко-криміналістичне забезпечення слідчої діяльності мається у Федеральному бюро розслідування. У його структурі разом із такими відділами, як контррозвідувальний, іноземний, відділи політичного розшуку, промислового, адміністративного навчання та інспекції, створені підрозділи, в діяльності яких постійно й активно використовуються криміналістичні технічні засоби, прийоми і методи. До числа таких підрозділів належать відділи карного розслідування і впізнання особистості або ідентифікації, а також лабораторії, що мають кілька спеціалізацій, включаючи криміналістичні¹⁴.

¹³ Smith D.N. *The Law of Confessions and Scientific evidence*. North Carolina, 1963. P. 308.

¹⁴ Falcone D.N., Charles M.T., Wells E.A. *Study of Pursuits in Illinois*. *The Police Chief*. 1994. July. P. 59–64.

У Сполученому Королівстві Великобританії та Північної Ірландії, тобто в Англії, як і в Сполучених Штатах Америки, криміналістика в її розумінні російськими вченими не визнана, але криміналістичне технічне забезпечення попередження, розкриття та розслідування злочинів широко й різнобічно розвинене. Найбільш активно воно проявляється в діяльності англійської поліції, яка має 52 самостійні підрозділи, кожний з яких очолюється начальником поліції, за винятком графства Метрополітен і Лондона, де ними керують комісари поліції. У більшості поліцейських підрозділів є заступники начальника поліції, які відповідають за боротьбу зі злочинністю і яким підкоряються відділи з розслідування шахрайства, незаконного обігу наркотиків та інших видів злочинів. Дев'ять окружних відділів в Англії та Уельсі є спеціальними підрозділами, що складаються з досвідчених офіцерів-слідчих, їх діяльністю керує старший поліцейський офіцер, який одночасно є окружним координатором боротьби зі злочинністю. Контроль за діяльністю всіх спеціальних груп здійснює національний координатор.

Форми та зміст використання криміналістичних технічних засобів, прийомів і методів в Англії визначаються цілою низкою чинників, в тому числі особливостями організації розслідування злочинів, можливостями сучасної науки й техніки, а також сформованими традиціями в цій галузі.

Англійські вчені та практичні працівники правоохоронних органів здійснили величезний внесок у розвиток криміналістичних технічних засобів, прийомів і методів виявлення й викриття осіб, які вчинили злочини, за допомогою зроблених ними відкриттів в дактилоскопії, серології, токсикології, судовій балістиці, генній ідентифікації та інших галузях наукового знання.

Разом із криміналістичним технічним забезпеченням боротьби зі злочинністю в Англії були спроби дослідження проблем криміналістичної тактики й криміналістичної методики розслідування злочинів, але вони не завершилися створенням самостійної англійської криміналістики¹⁵.

Аналогічна ситуація зафіксована у Франції, яка зусиллями А. Бертільона (без практики Ежена Відока, діяльність якого можна віднести до питань оперативно-розшукової діяльності) створила в кінці XIX століття першу у світі наукову систему криміналістичних обліків та ідентифікації злочинців, де нині відсутні структуровані криміналістичні наукові знання.

Таким чином, в більшості другої групи країн далекого зарубіжжя для забезпечення боротьби зі злочинністю продовжує розвиватися особлива галузь знання, яку на межі XIX – XX століть називали в одних країнах науковою поліцією, а в інших – поліцейською технікою.

Ці знання мають виключно прикладний зміст, не володіють загальною теорією, обґрунтованою системою і не спираються на

¹⁵ Bonger W.A. An Introduction to Criminology. London, 1936. P. 128.

науково розроблені принципи й закони розвитку. Вони об'єднані своїм призначенням запозичувати і пристосовувати новітні досягнення природничих і технічних наук для вдосконалення виявлення та викриття злочинців.

2. Вітчизняний та закордонний досвід розкриття серійних вбивств

Основи правового статусу громадянина також закріплені в інших міжнародних актах і деклараціях, зокрема в Міжнародному пакті про цивільні політичні права (1966 рік), Заключному акті Наради з безпеки й співробітництва в Європі (1989 рік), а також Конституції України (розділ 2 «Права, свободи й обов'язки людини й громадянина»), прийнятої 28 червня 1996 року Верховною Радою України.

Зазначені акти про цивільні й політичні права розглядають право на життя як невід'ємне для кожної людини. У ст. 27 Конституції України на це прямо вказується. Основний Закон нашої держави не тільки декларує, але й гарантує захист життя людини, її прав і свобод, покладаючи ці функції на державу. «Людина, її життя й здоров'я, честь і достоїнство, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»¹⁶.

Вбивство завжди вважалося тяжким злочином, і не тільки за ознаками кримінального законодавства, але й за принципами моральності. Більш тяжким вважається серійне вбивство, тому що кількість жертв може перевищувати п'ять і десять осіб. Варто сказати, що сам термін «серійне вбивство» виник у 1971 році й був введений в обіг у Сполучених Штатах Америки Робертом Реслі.

Серійні вбивства можуть мати різні підстави: з корисливих спонукань, за замовленням, на сексуальному ґрунті, пов'язані з політичними мотивами тощо. У майбутньому підстави можуть змінюватися, а їхня кількість може зменшуватися або збільшуватися. Це пов'язано із соціальними, культурними, політичними, психологічними й багатьма іншими особливостями серійних вбивць та їх жертв¹⁷.

Серійні вбивці з'являлися із закономірною регулярністю у всіх країнах, за всіх часів і за всіх режимів. Вони завжди викликали й продовжують викликати в суспільстві жах і почуття страху, тому що їх жертвою може стати будь-який громадянин. Можна назвати такі відомі імена серійних вбивць у СРСР та Україні, як Іванютина (єдина у СРСР жінка, яка скоїла 10 вбивств), Михасевич, Слівео, Чикатіло, Онопрієнко, Кузнецов, Ткач.

Нашу увагу привернули деякі історичні особи, які скоїли серійні вбивства в Україні та за кордоном, а також методики, які застосовувалися правоохоронцями для їх розкриття. Деякі злочинці, засуджені за серійні вбивства, виявилися для нас дуже цікавими.

¹⁶ Конституція України. Київ : Феміда, 1996. 34 с.

¹⁷ Сاینчин О.С. Розслідування умисних вбивств: теорія та практика : монографія. Одеса, 2012. 408 с.

Звичайно, почнемо з подробиць життя і злочинів найжорстокішого в СНД серійного вбивці Сергія Ткача¹⁸. Він народився у 1952 році в Кисельовському Кемеровській області, де й проживав половину життя. Вважається, що в той період він не скоював вбивств, хоча сам Ткач у розмові з ним після осудження згадав, що не виключає їх, проте, мовляв, не пам'ятає, можливо, й вбивав. Він четверта дитина в родині, був обділений увагою, ріс сам по собі, що сформувало замкнутість, скритність і жорстокість.

Невисокий і худорлявий Сергій вирішив компенсувати фізичну слабкість посиленнями заняттями спортом. У школі захопився важкою атлетикою, навіть домогся успіхів на змаганнях з важкої атлетики. Був чемпіоном Кисельовська серед юніорів, призером чемпіонату Кузбасу. Став кандидатом у майстри спорту, але одного разу порвав на тренуванні сухожилля на руці, і мрії про великий спорт довелося залишити.

Після школи Ткач не зміг поступити в інститут фізкультури в Омську. Його призвали в армію. Він отримав військову професію дешифровщика аерофотозйомки та потрапив служити на Крайню Північ, в бухту Тіксі. Був допущений до абсолютно секретних матеріалів повітряної розвідки дальньої авіації (там базувалися Ту-16). На Півночі, за його словами, зробив першу спробу самогубства: випив оцтову есенцію, яку солдати використовували для дублення шкір побраконьєрськи убитих білих ведмедів (шкура забирали командири). Потім госпіталь, звільнення в запас, і Ткач залишився в Тіксі, влаштувався на криваву посаду інспектора з вилову бродячих і диких собак. Мабуть, уже тоді позначалися його садистські нахили, оскільки він вбивав тварин залізним прутом (мовляв, на 55-градусному морозі патрони до його «мелкашки», яку видали на роботі, замерзали і не стріляли). Йому виділили будиночок, там він жив і складавав трупи собак. За голову тварини йому платили 2 карбованці, але він знайшов підробіток: здирав шкури і продавав по 3 карбованці кушнірам, які шили унти, безрукавки тощо. Вбивав він собак сотнями, тому накопичив чимало грошей. За кілька місяців накупив подарунки рідні й повернувся до Кисельовська. Насамперед звів рахунки з тими, хто, на його думку, ображав його ще в школі: кого побив, кого покалічив.

Потім пішло все просто. Його запросили в УВС і запропонували службу в органах міліції. Ткач хотів не в МВС, а в КДБ, але туди не взяли. Довелося йти в міліцію (за його словами, він таки став негласним, але платним співробітником КДБ і був таким багато років). Як армійський сержант отримав це звання і в міліції працював молодшим інспектором карного розшуку, потім закінчив курси експертів-криміналістів і прийняв на себе криміналістичну лабораторію УВС Кисельовська. Виїжджав на розбої і вбивства, виявляв відбитки лиходіїв і, очевидно, тоді навчився приховувати власні сліди, оскільки

¹⁸ Запорожский активист рассказал подробности задержания «пологовского маньяка». URL: <http://iz.com.ua/zaporoje/v-zaporozhskoy-oblasti-zaderzhali-seriyynogo-ubiytsu>.

згодом безкарно орудував 25 років. За його словами, тоді він «набачився трупів», брав участь в ексгумації, вивчив анатомію людини й зрозумів, як можна швидко вбивати.

Затримати Сергія Ткача вдалося в серпні 2005 року в його власному будинку. Він припустився двох помилок. По-перше, не зміг стриматися, коли малолітня дівчинка купалася в річці. Він її притопив і вступив з нею в статевий акт, а потім вбив. На березі цієї річки були інші дівчата, які стали свідками того, що сталося. Завдяки їм змогли скласти детальний фотопортрет підозрюваного. Після цього, як кажуть, ввіймати його було справою техніки. На багатьох вбивствах, які він скоїв, були сліди біологічного походження. По-друге, після затримання його впізнала ще одна потерпіла, яку він придушив, згвалтував та, будучи впевненим, що вона мертва, не добив.

Після затримання Сергія Ткача правоохоронці провели огляд його житлового будинку. Там виявили численні предмети й речі, які були викрадені у його жертв, зокрема сережки, гудзики, шпильки. Фактично за кожним епізодом злочину був речовий доказ. Після затримання він розповідав, що, крім сексуального задоволення, отримував якийсь певний адреналін, що стимулював його до вчинення злочинів. Далі його покази у вбивствах 118 людей та вирок: позитивний строк відбuvання покарання (помер у камері у 2018 році). У колонії одружився та мав від шлюбу дитину. Однак це вже інша історія.

Перенесемося за кордон. Дуже цікавою є історія австрійського серійного вбивці. Це Йоганн «Джек» Унтервегер (16 серпня 1950 року – 29 червня 1994 року)¹⁹. Він був австрійським серійним вбивцею, злочини вчинялися ним у декількох країнах. Вперше засуджений за вбивство у 1974 році, він був звільнений у 1990 році задля прикладу реабілітації. Він став журналістом і дрібною знаменитістю, але за кілька місяців знову почав вбивати. Після того, як він був визнаний винним ще в дев'яти вбивствах, він покінчив життя самогубством, повисившись у в'язниці. Це дуже коротко про нього.

Унтервегер народився у 1950 році в сім'ї Терезії Унтервегер, віденської буфетниці та офіціантки, і невідомого американського солдата, з яким вона познайомилася в Трієсті, Італія. Деякі джерела описують його мати як повію. Його мати була поміщена у в'язницю за шахрайство під час вагітності, але була звільнена і виїхала в Грац, де він народився. Після того як його мати була знову арештована у 1953 році, Унтервегер був відправлений до Каринтії, щоб жити зі своїм дідом, який був відомий як «грубий хлопець», регулярно використовував свого онука, щоб він допоміг йому вкрасти сільськогосподарських тварин.

Унтервегер був у в'язниці в юності декілька разів. Пізніше він працював офіціантом, але в період із 1966 по 1974 роки був засуджений шістнадцять разів, переважно за крадіжки, а також за сутенерство та

¹⁹ Джек Унтервегер. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Унтервегер,_Джек.

сексуальне насильство над повією, більшу частину з цих дев'яти років він провів у в'язниці.

У 1974 році Унтервегер вбив 18-річну громадянку Німеччини Маргарет Шефер, задушивши її власним бюстгальтером, а у 1976 році він був заарештований і засуджений до довічного ув'язнення. Перебуваючи у в'язниці, Унтервегер писав короткі оповідання, вірші, п'єси, а також автобіографію «Чистилище, або поїздка до в'язниці – Звіт винного», яка згодом послужила основою для документального фільму.

У 1985 році розпочалася кампанія з помилування і звільнення Унтервегера з в'язниці. Президент Австрії Рудольф Кірхшлегер відхилив подану йому петицію, пославшись на санкціонований судом мінімум у п'ятнадцять років тюремного ув'язнення. Письменники, художники, журналісти і політики – переважно соціалісти – агітували за помилування, включаючи лауреатів Нобелівської премії Ельфріда Єлінек, Гюнтера Грасс, Пітера Хюмера і редактора журналу “Manuskripte” Альфреда Коллерітц.

Нарешті, Унтервегер був звільнений 23 травня 1990 році по закінченні як мінімум п'ятнадцяти років свого життя у в'язниці Австрії. Після звільнення його автобіографія викладалася у школах, а його розповіді для дітей транслювалися по радіо. Сам Унтервегер вів телепрограми, в яких обговорювалася реабілітація злочинців, працював репортером на громадський телекомпанії “ORF”, де розповідав про ті самі вбивства, в яких пізніше був визнаний винним.

У 1991 році Унтервегер був найнятий австрійським журналом, щоб написати про злочинність у Лос-Анджелесі, Каліфорнія, і відмінності між американським та європейським ставленням до проституції. Під час перебування Унтервегера в Лос-Анджелесі, коли він писав статті про проституцію до журналу й давав місцевим поліцейським консультації щодо розкриття серійних вбивств, трое секс-працівниці, а саме Шеннон Екслі, Ірен Родрігес і Пеггі Бут, були побиті, піддані сексуальному насильству за допомогою гілок дерев і задушені їх власними бюстгальтерами.

В Австрії за відсутності інших підозрюваних поліція уважно вивчила Унтервегера і тримала його під наглядом доти, поки він не поїхав у США нібито в ролі репортера знову висвітлювати тему серійних вбивств, нападів та вбивств секс-працівниць. Зрештою, у поліції Граца було достатньо доказів для видачі ордера на його арешт, але Унтервегер поїхав до того, коли вони увійшли в його будинок. Після того як правоохоронні органи переслідували його і його дівчину Бьянку Морок по Швейцарії, Франції і США, він був нарешті заарештований ФБР у Майамі, Флорида, 27 лютого 1992 року. Перебуваючи в бігах, він подзвонив австрійським ЗМІ, щоби спробувати переконати їх у своїй невинності. Він був екстрадований до Австрії 27 травня 1992 року і звинувачений в 11 вбивствах, включаючи одне в Празі і три в Лос-Анджелесі, а саме правоохоронні органи виявили, що Унтервегер вбив секс-робітницю за ім'ям Бланка Бочкова в Чехословаччині і ще семеро людей в Австрії у 1990 році (Брунгільде

Массер, 39 років; Хайді Хаммерер, 31 рік; Ельфріді Шремф, 35 років; Сільвія Заглер, 23 роки; Сабіна Мойцль, 25 років; Карін Ероглу-Солодкий, 25 років; Регіна Прем, 32 роки), тобто в перший рік після його звільнення. Характерно, що всі жінки були вбиті ним їх власним бюстгальтером. На підставі психіатричного обстеження австрійський психіатр доктор Рейнхард Галлер у 1994 році поставив йому діагноз нарцисичного розладу особистості.

29 червня 1994 року Унтервегер був засуджений до довічного ув'язнення без можливості умовно-дострокового звільнення. Тієї ночі він покінчив з життям самогубством у в'язниці Грац-Карлау, повісившись на мотузці зі шнурків і шнурку від брюк спортивного костюма, використовуючи той же вузол, яким він душив повій.

До речі, у 1989 році, в період практичної діяльності автора на посаді керівника кримінального розшуку, нами у м. Одесі було затримано Кузнецова, який після чергового скоєння вбивства розчленував труп, а його частини розкидав у різних частинах міста (загалом скоїв 14 серійних вбивств). Після його затримання та закінчення досудового слідства В.О. Кузнецов повісився у камері СІЗО. Вузол мотузки був таким, як і під час удушення жертв його вбивств²⁰.

У популярній культурі ця історія отримала такий вигляд. У виставі 2008 року актор Джон Малкович зобразив життя Унтервегера в спектаклі «Спокуса і відчай», прем'єра якого відбулася в Барнум-холі в Санта-Моніці, Каліфорнія. Повністю поставлена версія постановки під назвою «Пекельна комедія» була вперше показана в Відні в липні 2009 року. З тих пір спектакль транслювався по всій Європі, Північній і Південній Америці.

У 2015 році Елізабет Шаранга зняла фільм «Джек про Унтервегере». «Broad Green Pictures» також займається розробленням фільму «Вхід в Аїд» з Майклом Фассбендером у головній ролі.

Історія поліцейського розслідування, переслідування і судового переслідування Унтервегера є предметом епізоду «The FBI Files» під назвою «Вбивця за кордоном» (сезон 2, серія 14). Він також є предметом епізоду біографії під назвою «Поет смерті».

Скандальна пісня австрійського музиканта Фалько «Jeanny (Part-I)» зображує вбивство й думки насильника, а її рекламний відеоролик містить низку посилянь на місце злочину, як справжні, так і вигадані; тоді як «зрив новин» у ньому (який також чути в пісні) непрямым чином відноситься до Унтервегера, який все ще перебував у в'язниці на момент випуску синглу.

Справжній кримінальний серіал ID Channel «Жах у готелі Сесіл» в першому епізоді 1 402 розповідав історію Унтервегера. Епізод вийшов в ефір 16 жовтня 2017 року²¹.

²⁰ Саїнчин О.С. Розслідування умисних вбивств: теорія та практика : монографія.: Одеса, 2012. 408 с.

²¹ Джек Унтервегер. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Унтервегер,_Джек.

От такі справи. Якщо ти серійний вбивця, то про тебе знімають фільми, пишуть пісні та складають вірші, етапи твого життя стануть програмою навчання молоді в школах. Чим він не героїчна особа держави?

Викладене спонукає до думки про те, що тема серійних вбивств актуальна зараз, як ніколи раніше. За останні кілька років кількість серійних вбивств у світі значно зросла. Такі злочини погано піддаються розкриттю, тому що поки вбивця не відпрацює свій «план із знищення жертв», його складно встановити й затримати. Багато серійних вбивств розкриваються через десятки років, щодо них працюють різні (не об'єднані єдиним планом розслідування) слідчо-оперативні групи (для розкриття вбивств, скоєних Сергієм Ткачом, працювали понад 100 слідчих, оперативних працівників та 36 прокурорів протягом 26 років). При цьому можна відзначити латентність зазначеної категорії злочинів.

Однією з головних проблем протистояння серійним вбивствам залишається питання їх виявлення, тобто своєчасне розпізнавання в групах таких злочинів ідентичних ознак, які б давали підстави з достатнім ступенем вірогідності вважати їх зробленими однією людиною й відносити їх до однієї серії вбивств, а також своєчасне вжиття різних заходів із їх розкриття. Незважаючи на зусилля правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, істотного зниження злочинних проявів поки не спостерігається²².

Отже, у цей час важливим є питання про виявлення серійних вбивств для одержання вичерпних даних про їх поширеність, види, причини появи. Для цього потрібне створення чіткої, добре налагодженої системи інформаційно-аналітичного забезпечення, що давала б змогу оперативно обробляти дані про вбивства, що мають ознаки серійності, при цьому вчасно виявляла групи вбивств, зроблених тією самою особою.

Велике значення у виявленні й розслідуванні серійних вбивств має можливість оперування різними банками інформаційних даних слідчим. Також велике значення мають наукові й криміналістичні знання слідчого, які необхідні для швидкого й результативного розслідування певної серії вбивств.

Великою проблемою нині є організація спеціальних органів із розкриття серійних вбивств, аналоги яких існують у США й Великобританії. Проблема полягає в тому, що після розвалу СРСР пішло розсіювання єдиної, десятиліттями налагодженої системи союзного МВС. Ліквідувалися архіви, знищувалися за непотрібності великі дос'є, розділялися на епізоди конкретні кримінальні справи,

²² Мальцев О.В., Саїнчин О.С., Сотула О.С. Теоретичні основи розслідування умисних вбивств: кримінально-правові, криміналістичні та психологічні аспекти. Психологічний портрет серійного вбивці : монографія. Одеса 2019. 754 с. ISBN-13: 978-0-9895852-3-1. Accent Graphics Communications & Publishing: Ottawa, Ontario, Canada.

рвалися зв'язки між органами МВС і прокуратури колишніх союзних республік, що допомагали розкриттю злочинів і пошуку вбивць.

Сьогодні намічені певні передумови в налагодженні взаємодії між правоохоронними органами МВС і прокуратури, групами криміналістів, експертів різних галузей знань під час розкриття серійних вбивств. Однак виникає багато проблем, пов'язаних із наданням інформації, виконанням доручень, проведенням слідчих дій з різними обставин. Крім того, існує проблема створення спеціальних слідчих груп, які б займалися безпосередньо серійними вбивствами за різними напрямками. Це пов'язано з відсутністю відповідних матеріальних і кадрових ресурсів та відсутністю певної норми в КК України.

Крім цього, слідчі під час розслідування серійних вбивств не завжди вдаються до допомоги психологів. За зазначений період психологічний портрет злочинця складався лише щодо 26 розслідуваних кримінальних справ. Нам представляється, що до допомоги фахівця-психолога необхідно звертатися завжди, тому що це пов'язане з особистістю злочинця, його психологічною нерівноваженістю й розладом психіки. Крім цього, особливо важливим є те, що під час одержання психологічного портрета злочинця можна зробити припущення про його подальші дії та можливу поведінку в майбутньому, що дасть змогу розробити тактичні операції щодо його встановлення й затримки.

Поширеність вбивств у сучасному суспільстві й труднощі, які виникають під час їхнього розкриття й розслідування, змушують сучасну криміналістичну науку шукати нові прийоми в методиці розслідування. Це пов'язане перш за все з психологією злочинців, особистістю жертв, зі способами здійснення вбивств, їх прихованням, зі знаряддями здійснення вбивств, а також із розвитком різних суспільних процесів, зокрема ідеологічних, політичних, економічних, іноді расових.

Як відзначалося раніше, кількість серійних вбивств із кожним роком зростає, а розкриття їх перебуває на дуже низькому рівні. Проблема серійних вбивств є однією з найбільш гострих у питанні протистояння злочинним зазіханням на життя й здоров'я людини. Хоча багато вчених вивчають цю проблему, повна методика розслідування серійних вбивств перебуває в стадії розроблення й постійно вдосконалюється. Це вплинуло на створення бази даних ДНК Каліфорнії, яка збирає ДНК всіх обвинувачених і засуджених злочинців та нині є другою після бази даних штату Віргінія щодо ефективності у вирішенні нерозкритих справ.

Видається з певною часткою ймовірності, що можна прогнозувати, як в умовах подальшого поширення й затвердження вітчизняної криміналістики у світі буде зростати затребуваність і збільшуватися значення в боротьбі зі злочинністю всіх її основних розділів, а саме криміналістичної техніки, криміналістичної тактики і криміналістичної методики розслідування окремих видів злочинів.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження можемо сформулювати такі висновки.

1) Характерною рисою розвитку зарубіжної криміналістики є майже повна відсутність робіт, присвячених дослідженню її методологічних і теоретичних основ. Внаслідок цього зараз у більшості країн Європи криміналістика не визнається самостійною наукою, а розглядається як допоміжна, суто прикладна дисципліна або взагалі як «поліцейська техніка», позбавлена правової регламентації, тому коло проблем криміналістики обмежується комплексом спеціальних технічних засобів і прийомів, їй відводиться роль дисципліни, покликаної розробляти суто технічні рекомендації щодо розкриття та розслідування злочинів. Внаслідок такого підходу в низці країн (зокрема, у США) криміналістика викладається далеко не в усіх юридичних вищих навчальних закладах.

2) Курси зарубіжної криміналістики зазвичай складаються з чотирьох розділів, таких як техніка вчинення злочинів; криміналістична техніка; криміналістична тактика; організація боротьби зі злочинністю.

3) Питання організації боротьби зі злочинністю зазвичай складається з двох частин. У першій висвітлюються внутрішньодержавні, а в другій – міжнародні форми й методи кримінального переслідування.

4) Зростання злочинності, що спостерігається практично повсюдно, змушує держави до пошуку більш ефективних заходів боротьби з нею.

5) Зібрана інформація піддається електронній обробці та закладається в бази даних комп'ютерних мереж, які обслуговують правоохоронні органи.

6) Непогано розвинена так звана польова криміналістика, тобто криміналістичні засоби й методи, пристосовані для застосування в ході огляду місця події, обшуку, затримання, огляду та інших слідчих і розшукових дій, що проводяться в складних, часто несприятливих умовах. Поліція США, ФРН, Англії, Франції, Японії має спеціально обладнані автомобілі та вертольоти, широко використовує в роботі телебачення, комп'ютерну і лазерну техніку. Поліцейські органи активно застосовують портативні прилади й датчики для попереднього експрес-аналізу крові, наркотичних і вибухових речовин, пошуку дорогоцінних металів, трупів. Вони зручні і результативні в застосуванні. Велика увага приділяється розробленню ефективних наборів засобів для роботи з різними слідами і мікрооб'єктами, а також для особистого захисту й безпеки співробітників поліції під час затримання озброєних злочинців.

7) У повсякденній діяльності поліції використовуються новітні досягнення науково-технічного прогресу, зокрема засоби мікроаналізу, голографії, комп'ютерних технологій. Електроніка широко представлена також у криміналістичній фотографії таким чином: автоматичні камери, що забезпечують точне наведення на різкість, установку витримки та діафрагми навіть під час зйомки у складних умовах; мікропроцесори, якими оснащені фотозбільшувачі, що регулюють автоматичний підбір світлофільтрів під час друкування кольорових знімків. У більшості розвинених капіталістичних держав поліція вже давно використовує тільки кольорові фотоматеріали.

Застосовуються фотоапарати, що виключають процес фотодруку, цифрові камери, що знімають на зйомні носії інформації. Зняті кадри можна відразу ж переглянути на екрані монітора, вивести на друк через принтер комп'ютера, передати по телекомунікаційних каналах. Давно й сильно поширений кольоровий відеозапис, в тому числі цифровий.

8) Все більше вдосконалюється криміналістичні засоби запобігання злочинним посяганням, зокрема існують різні системи контролю та допуску, що виключають недозволене проникнення на об'єкт, що охороняється, пронос зброї, вибухівки, наркотиків, дорогоцінних металів, товарів, забезпечених спеціальними бірками. Активно застосовуються портативні детектори фальшивих грошей і цінних паперів, системи, що стежать і реєструють, в банках, супермаркетах та інших закладах, де зосереджуються великі суми грошей і цінні товари.

9) Велика увага приділяється розробленню та використанню аналітичних засобів в ході допитів, особливо пристроїв типу поліграфу, варіографу (просторе моделювання), детектору приховуваного знання. Прилади типу поліграфу вже багато років застосовуються в практиці боротьби зі злочинністю понад 20 держав, у тому числі США, Швейцарії, Японії, Туреччини. Там створені спеціальні лабораторії, які обслуговуються кваліфікованими фахівцями. Деякі сучасні конструкції поліграфів безконтактно реєструють десятки різних психофізіологічних параметрів, динаміка яких аналізується вбудованим комп'ютером за спеціальною програмою. Точність діагностики причетності осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, забезпечується в межах 75–100%.

10) Під серійними ми розуміємо здійснення тією самою особою або групою осіб однотипних або однорідних вбивств на певній території протягом певного часу.

АНОТАЦІЯ

Проведено дослідження проблем теорії та історії розвитку криміналістики в деяких країнах Європи, США та Англії щодо шляху розвитку криміналістики за межами нашої держави, виниклих проблем, необхідності імплементації їх досягнень у вітчизняну науку, питання щодо удосконалення та перебудови (або визнання достатності) системи криміналістичних методів та експертних досліджень в Україні. Дослідження стосується теорії та історії розбудови наукових пізнань у криміналістиці для виокремлення позитивних рис сучасного розвитку та екстраполяції на умови розвитку нашої науки, що слугує певним інструментарієм у розслідуванні злочинів та встановленні осіб, які їх вчинили.

Нами запропоновано дискусію у середовищі науковців та практичних працівників, задіяних у розслідуванні злочинів, про можливу імплементацію окремих сучасних досягнень колег-криміналістів за кордоном.

Суспільно-політичні процеси, що відбуваються в Україні, продовжують характеризуватися ростом соціальної напруженості.

Одними з її проявів є значний ріст злочинності загалом і збільшення кількості тяжких злочинів проти особистості зокрема. У другій частині дослідження нашу увагу привернули деякі історичні особи, які скоїли серійні вбивства в Україні та за кордоном, а також методики, які застосовувалися правоохоронцями для їх розкриття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І. Криміналістика : підручник. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Атіка, 2001. 544 с.
2. Комаха В.О. Ганс Гросс – один із піонерів і «батько» світової криміналістики. *Юридичні записки*. 2014. № 1. С. 111–117.
3. Forensic Science History. URL: https://www.troopers.ny.gov/Crime_Laboratory_System/History/Forensic_Science_History.
4. Eichberg F. Anleitung zum Vergleichen von Fingerabdrucken. Wien, Manz. 1915. P. 79.
5. Jagemann H.F. Handbuch der gerichtlichen Untersuchungskunde. Frankfurt-a-Main: Verlag Rettembeil, 1838. 772 s.
6. Heindl R. Sistem und Praxis der Daktyloskopie und der sonstigen technischen Methoden der Kriminalpolizei. Berlin und Leipzig, 1929. 655 s. URL: https://books.google.com.ua/books/about/System_und_Praxis_der_Daktyloskopie_und.html?id=iuBWAAAAYAAJ&redir_esc=y.
7. Kriminalistische Spurensicherung: Sammlung dienstlicher Anweisungen und sachverständiger Ratschläge für den Dienstgebrauch und für Polizeischulen, als Hrsg., Berlin 1944. S. 45.
8. Kobe £, Schurich F.-R. Die Kriminalistik in Deutschland. Hamburg, 1964. S. 79.
9. Майер Х., Вольф К., Чекалла Ю. Учебник криминалистики для полиции. ФРГ, 1983. 284 с.
10. Постика И.В. URL: <https://crimcongress.com/portretnaya/postika-igor-vladimirovich>.
11. Kriminalistische Kompetenz. Chefredktion: Rolf Reiner Jaeger. Verlag: Schmidt-Romhild, Lubeck – Deutschland, 2000.
12. Clages H. Kriminalistik – Lehrbuch für Ausbildung und Praxis. Stuttgart, 1994. S. 251.
13. Smith D.N. The Law of Confessions and Scientific evidence. North Carolina, 1963. P. 308.
14. Falcone D.N., Charles M.T., Wells E.A. Study of Pursuits in Illinois. *The Police Chief*. 1994. July. P. 59–64.
15. Bonger W.A. An Introduction to Criminology. London, 1936. P. 128.
16. Конституція України. Київ : Феміда, 1996. 34 с.
17. Саїнчин О.С. Розслідування умисних вбивств: теорія та практика : монографія. Одеса, 2012. 408 с.
18. Запорожский активист рассказал подробности задержания «пологовского маньяка». URL: <http://iz.com.ua/zaporoje/v-zaporozhskoy-oblasti-zaderzhali-seriyного-ubiytsu>.
19. Джек Унтервергер. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Унтервергер,_Джек.

20. Мальцев О.В., Сاینчин О.С., Сотула О.С. Теоретичні основи розслідування умисних вбивств: кримінально-правові, криміналістичні та психологічні аспекти. Психологічний портрет серійного вбивці : монографія. Одеса, 2019. 754 с. ISBN-13: 978-0-9895852-3-1. Accent Graphics Communications & Publishing: Ottawa, Ontario, Canada.

Information about the authors:

Sainchin O. S.,

Doctor of Law Sciences, Professor,
Professor at the Department of Branch law
Kherson State University
20, Ketyrynynska str., Odesa, 65026, Ukraine

Barvenko V. K.,

Ph. D. of Law Sciences,
Judge of the Kominternivsky District Court of Odesa region
47, Nykytyna str., Odesa, 65006, Ukraine